

Konstytucje Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Belgii, Szwajcarii. Zbiór tekstów pod redakcją Andrzeja Burdy i Mariana Rybickiego, wydawnictwo Instytutu Nauk Prawnych PAN, Ossolineum (Wrocław—Warszawa—Kraków) 1970, ss. 284.

Jest to wydawnictwo źródłowe obejmujące teksty — w tłumaczeniu polskim — konstytucji czterech wymienionych w tytule państw. Każdy tekst konstytucji poprzedzony jest uwagami wstępnymi zawierającymi zarys ustroju danego państwa. Tłumaczenia i uwagi wstępne przygotowali: Stanisław Gebethner (część dotycząca Wielkiej Brytanii), Stanisław Gebert (część dotycząca St. Zjednoczonych Ameryki), Wiesław Skrzydło (część dotycząca Belgii) oraz Marian Rybicki (część dotycząca Szwajcarii).

Omawiane wydawnictwo było od dawna bardzo potrzebne. Wiadomo, że w dziedzinie edytorskiej tekstów konstytucji państw obcych sytuacja była katastrofalna. Cierpieli na tym i pracownicy naukowcy, i studenci, i publicyści, jak również ci, którzy nie będąc fachowcami interesowali się problemami polityczno-ustrojowymi. Słusznie zaznaczają redaktorzy w przedmowie, że potrzeba znajomości podstaw polityczno-ustrojowych państw obcych jest w naszym społeczeństwie coraz szersza. Z tego też punktu widzenia można powiedzieć, iż recenzowane wydawnictwo służyć będzie pogłębieniu kultury politycznej.

Z zadowoleniem przyjmie omawianą pozycję historię państwa i prawa. Znalazły się w niej — dzięki uwzględnieniu przez redakcję między innymi kryterium chronologicznego — konstytucje najstarsze, pochodzące jeszcze z XVIII i XIX w., w wypadku zaś Anglii sięgające czasów nawet dawniejszych, a więc konstytucje, które interesują nie tylko specjalistów z dziedziny prawa państwowego, lecz również historyków państwa i prawa. Dla historyka państwa wydane teksty są też pożyteczne ze względów dydaktycznych. Historia dwóch państw, tj. Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych Ameryki, wchodzi w zakres wykładu powszechnej historii państwa i prawa. Jest tym samym przedmiotem ćwiczeń i seminariów, które nie mogą obyć się bez dobrych tekstów źródłowych. Uwagi niniejsze dotyczą właśnie tej części wydawnictwa, która obejmuje konstytucje dwóch wymienionych państw.

Podkreślmy tu jasność i zwięzłość uwag wstępnych Stanisława Gebethnera do konstytucji Wielkiej Brytanii. Można natomiast mieć żal do wydawcy, że w samym tekście konstytucji pominął Habeas Corpus Act z 1679 r. Gebethner uzasadnia (s. 24) pominięcie tego aktu faktem, że wiele szczegółowych postanowień tej ustawy ma już tylko znaczenie historyczne i że należałoby ją przytoczyć w całości, aby zrozumieć istotny sens ustawy. Większa część Bill of Rights z 1689 r. też ma tylko znaczenie historyczne, mimo to wydawca (zresztą słusznie) uwzględnił ten tekst, i to w dość szerokim zakresie. Nie trafia do przekonania argument wydawcy, że Habeas Corpus Act trzeba by przytoczyć w całości dla zrozumienia sensu ustawy; wydaje się go w wielkich skrótach (dlaczego nie można by stosować krótkich streszczeń dla pewnych fragmentów tekstu?), a mimo to sens aktu jest dla czytelnika oczywisty¹. A czym jest konstytucja angielska bez tak charakterystycznych praw wolnościowych, jak te, które zostały sformułowane w Habeas Corpus Act? Jest to wszakże jedyne poważniejsze zastrzeżenie, które można podnieść, poza tym bowiem dobór tekstów jest bardzo trafny i celowy, a tłumaczenie na język polski bardzo wierne, choć wymaga ono jeszcze drobnych poprawek i wygładzenia².

¹ Zob. np. P. C. Mayer-Tasch (wyd.), *Die Verfassungen Europas*, Stuttgart 1966, s. 172-175.

² Recenzent nie sprawdzał poprawności wszystkich przetłumaczonych tekstów, nie uważa się poza tym za kompetentnego w kwestiach filologicznych. Metodą próby przejrzał wszakże tekst Deklaracji Praw z 1689 r. i sądzi, że w wielu miejscach tłumaczenie tekstu wymaga wygładzenia. Już w akapicie wstępnym (s. 34)

Część opracowana przez S. Geberta i poświęcona Stanom Zjednoczonym zawiera obszernie uwagi wstępne oraz tłumaczenie konstytucji wraz z poprawkami do XX w. (1967 r.) włącznie. Uwagi wstępne zawierają rys ustroju Stanów Zjednoczonych napisany jasno i przystępnie, niewątpliwie bardzo pożyteczny choćby ze względu na brak syntetycznych i aktualnych opracowań tego zagadnienia w języku polskim. Tłumaczenie tekstu konstytucji i tu bardzo wierne³. Żałować natomiast należy, iż wydawca nie zastosował — jak to się czyni w wydawnictwach amerykańskich — innej czcionki (kursywy) dla tych fragmentów konstytucji, które zostały uchylone lub zmienione przez późniejsze poprawki. Wprowadzenie innej czcionki ułatwiałoby znacznie korzystanie z tekstu i pozwoliłoby — choćby tylko w sposób wizualny — łatwiej ocenić stopień dezaktualizacji pierwotnego tekstu. Wydawca użył dla oznaczenia wspomnianych fragmentów nawiasów, które nie rzucają się w oczy i nie ułatwiają korzystania z tekstu w takim stopniu, jakby mogła to czynić odmienna czcionka⁴.

Oceniając całą pracę jako bardzo pożyteczną i starannie przygotowaną, wytknąć trzeba wszakże brak należytej oprawy edytorskiej ze strony wydawnictwa, tj. Osso-lineum. Marny papier, niski nakład, złe szycie i klejenie (książka po paru godzinach używania rozlatuje się w strzępy, o czym recenzent sam się przekonał) są to mankamenty oczywiste i tym bardziej rażące, że cena 36 zł jest stosunkowo wysoka (dla studenta!). A przecież recenzowana praca ma służyć głównie studentom.

BOGDAN LESIŃSKI (Poznań)

Reinhart Koselleck, *Preussen zwischen Reform und Revolution*, Stuttgart 1967, ss. 732.

Praca ta wyszła w serii studiów prowadzonych przez zespół do badań nad współczesną historią społeczną, a wydawanych pod redakcją Wernera Conze, jako kolejny siódmy ich tom. Obejmuje ona trudny i złożony okres w dziejach Prus — kształtowania się i rozwoju stosunków kapitalistycznych, począwszy od 1791 do 1848 r.

można dostrzec trzy usterki: opuszczenie po słowie „roku” słowa „Pańskiego” (of our Lord), błędnie słowo „obecnych” zamiast „obecnym” i niezbyt ładny zwrot „niejaka deklaracja”. W punkcie 4 katalogu uchwalonych praw (s. 37, akapit 2) zwrot „pobieranie opłat na rzecz Korony” powinno chyba brzmieć „pobieranie opłat na rzecz lub do dyspozycji (użytku?) Korony (for or to the use of the Crown), w punkcie 7 wspomnianego katalogu po słowie „broń” brak tłumaczenia zwrotu for their defence. Można by więcej podobnych usterek wynotować, ale ograniczymy się do powyższych. Podkreślimy jednak ponownie, że są to usterki na ogół drobne i że tłumaczenie jest bardzo wierne i na pewno znacznie lepsze niż inne tłumaczenia znane do tej pory.

³ Zauważone usterki: na s. 107 (§ 3, p. 3) błędnie „lat dziesięciu” (powinno być: dziewięciu), na s. 110 (§ 8, p. 1) powinno być chyba „akcyzy” zamiast „opłaty”, na s. 121 błędnie nazwisko deputowanego z Pensylwanii „Miffein” (zamiast „Mifflin”).

⁴ Wydawca bardzo starannie oznaczył nawiasami (lub w niektórych miejscach przypisami) ustępy nieaktualne lub zmienione. Należałoby te zmiany uzupełnić na s. 118 (§ 2) w ostatnim punkcie (9) dotyczącym kompetencji sądownictwa federalnego (zmiana przepisu przez poprawkę XI, podobnie jak w p. 6, co wydawca zaznaczył). Nadto pewna część przepisu art. I, § 2, s. 106 (dotycząca Indian) nie została uchylona, jakby to wynikało z oznaczenia nawiasami sporządzonego przez wydawcę. Wydaje się także, iż warto było zaznaczyć te przepisy konstytucji, które miały charakter tymczasowy (temporary provisions), a więc część art. I, § 2 (s. 106), § 9 (s. 112) oraz część art. V (s. 120).